

UDK: 0612(45 Rim=862) »1902«
282(45=862) »1902«
Stručni članak
Primljeno: 25. VI. 1996.

Kneževina Crna Gora i pitanje imena Zavoda sv. Jeronima u Rimu

ANKICA PEČARIĆ I JOSIP PEČARIĆ
Zagreb, Republika Hrvatska

Na temelju literature autori raspravljaju o problemu naziva hrvatskog Zavoda sv. Jeronima u Rimu (1901.–1902.). Napose se osvrću na ulogu Kneževine Crne Gore u slučaju nazivlja Zavoda.

Uvod

Pitanje Zavoda sv. Jeronima u Rimu 1901.–1902. jedno je od veoma značajnih pitanja hrvatske povijesti. Nažalost, o njemu se u Hrvatskoj nedovoljno zna. Prva rasprava o tom slučaju, knjiga Vinka Kisića¹ tiskana je još 1902. godine. Naravno, u to vrijeme nisu mogli biti dostupni svi relevantni izvori. Također, u analizama se nije mogao dati osvrt na velikosrpsku komponentu u tadašnjoj politici crnogorskog knjaza Nikole, a istu primjedbu možemo dati i za sve buduće rasprave hrvatskih povjesničara. Iako monografija Jurja Madjerca² obuhvaća razdoblje od 1453. do 1953. Afera iz 1901.–1902. jako je dobro obrađena. Studija Ratka Perića³ daje kompletnu obradu dokumenata iz Vatikanskog arhiva i sigurno je, nezaobilazno djelo u svezi s ovim slučajem.

Ipak, za razliku od prvih dviju rasprava ova i nije mogla posvetiti dovoljno pažnje posrbjavanju hrvatskog pučanstva grada Bara, s obzirom na to da je tiskana u Sarajevu 1989. Najnoviju raspravu o svetojeronimskoj aferi dao je Mario Strecha⁴. Nažalost, autor priznaje da nije upoznat s relevantnom literaturom o predmetu. U raspravi nije korištena studija Ratka Perića, pa sve

¹ Vinko Kisić, *Hrvatski zavod u Rimu*, Zagreb, 1902.; Dr. Luka Jelić, *Hrvatski zavod u Rimu, Najnoviji događaji*, Zagreb, 1902.

² Juraj Madjerac, *Hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu 1453–1953*, Rim, 1953.

³ Ratko Perić, *Nadbiskup Stadler i Hrvatski zavod u Rimu*, Sarajevo, 1989. u: *Josip Stadler. Prilozi za proučavanje duhovnog lika prvog Vrhbosanskog nadbiskupa*, priredio Želimir Puijić, Vrhbosanska visoka teološka škola, Sarajevo, 1989.

⁴ Mario Strecha, »Collegium hieronymianum pro croatica gente« Svetojeronimska afera, *Radovi* 28, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1995.

nijanse u svezi s imenom Zavoda nisu mogle biti u potpunosti osvijetljene, a o hrvatstvu pučana grada Bara ima riječi samo u jednoj fusnoti. Mi ćemo u ovom radu pokušati analizirati davanje imena Zavodu s naglaskom na ulogu Crne Gore, gdje ćemo pokušati ukloniti »nedostatke« u prethodnim analizama toga problema.

Osnivanje Zavoda za hrvatski narod

Osamdesetih godina prošlog stoljeća u Rimu postoje četiri crkvene ustanove pod imenom sv. Jeronima u službi hrvatskog katoličkog naroda (*Kongregacija ili bratovština, Gostinjac ili Hodočasničko prihvatilište, Kanonički kaptol i Zavod za svećenike*). Postojao je niz problema, a najviše oko stjecanja sredstava za uzdržavanje članova. Hrvatski biskupi su niz godina radili na reformi ovih ustanova. U svezi s imenom Zavoda, koji bi trebao biti osnovan, veoma je značajan susret nadbiskupa sarajevskog J. Stadlera, nadbiskupa barskoga Š. Milinovića, biskupa kotorskog F. Uccellinija i biskupa dubrovačkog J. Marčelića u dominikanskom samostanu na Lokrumu kraj Dubrovnika 1897. godine. U dogovoru s njima Stadler je formirao sedam prijedloga i razaslao ih 21. ožujka 1897. svim hrvatskim biskupima, koji imaju pravo na Sv. Jeronim. Među njima je i prijedlog imena: *Collegium Sancti Hieronymi Illyricorum* – Ilirski zavod sv. Jeronima.

U popratnom pismu biskupu J. J. Strossmayeru, 2. travnja 1897., J. Stadler daje i neka pojašnjenja. Tako u svezi s imenom piše: »Iz zapisnika našega razabrat će Vaša Preuzvišenost, da se je mnogomu pitanju htjelo izbjeći, samo da se što više biskupa u bar kojemu mnijenju složi. Među takove stvari spada i naslov: *Collegium Sui Hieronymi Illyricorum*. Bolje je da taj stari naslov ostane, nego da imamo parbe beskrajne o novom naslovu. Kada se naši ljudi tamo uvreže, onda će oni moći *via facti* taj naslov promieniti u: *Hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu*.«⁵ U svom odgovoru J. Stadleru od 8. travnja 1897. biskup J. J. Strossmayer mu je izrazio potpuno povjerenje u pitanju reforme svetojeronimske ustanove i priznao vodeću ulogu u toj stvari.⁶ J. Stadler je poslao zapisnik s Lokruma, s popratnim pismima, državnom tajniku Rampolli (5. svibnja 1897.) i papi Lavu XIII. (6. svibnja 1897.). Kroz cijelo pismo Papi J. Stadler provlači hrvatsko obilježje Zavoda, pa najmanje sedam puta nalazimo izraz: *Collegium Croaticum – Hrvatski zavod*.⁷ Međutim, na kardinalskoj sjednici 1. srpnja 1897. nije doneseno odgovarajuće rješenje problema ustanova sv. Jeronima.

Budući da je posljednji predsjednik Bratovštine dr. Ivan Črnić umro 1897. godine hrvatski Episkopat je njegovog nasljednika dr. Josipa Pazmana poslao u Rim tek lipnja 1900. godine. Odlukom od 15. prosinca 1900. apostolski vizitator kardinal Serafin Vannutelli imenovao ga je rektorom crkve i predsjednikom Bratovštine sv. Jeronima sa zadatkom da što prije priredi pravila bu-

⁵ R. Perić, nav. djelo, 152.

⁶ Isto, 153.

⁷ Isto, 153.

dućeg svećeničkog zavoda.⁸ J. Pazman je 19. travnja 1901. podnio Vannutelliju predstavku u kojoj je obrazložio hrvatski naziv Zavoda, dokazujući da je pojam »ilirski« preširok, a pojam »slavonski« preuzak, jer ono što se stoljećima u Rimu razumijevalo pod izrazima »Ilirici« ili »Schiavoni«, to danas i etnički i geografski i statistički odgovara pojmu Hrvati, Croati.⁹

Na kardinalskoj sjednici 27. lipnja 1901. kardinali nisu prihvatili naziv Zavoda: Hrvatski zavod (Collegium Croaticum) nego Svetojeronimski zavod za hrvatski narod (Collegium Hieronymianum Pro croatica gente). U pravu je M. Strecha¹⁰ kada tvrdi da je time napravljen kompromis. To je zaista bio kompromis s austrougarskom diplomacijom. Međutim, hrvatski biskupi su itekako bili zadovoljni s njim, jer kao što smo vidjeli prvobitna ideja iz 1897. bila je: Ilirski zavod sv. Jeronima (Collegium Sancti Hieronymi Illyricorum). I 1. kolovza 1901. Lav XIII. breveom »Slavorum gentem« dokida formalno Gostinjac i Kaptol zborne crkve sv. Jeronima te osniva Collegium Hieronymianum pro croatica gente. Na Zavod imaju pravo svećenici samo onih biskupija koje su prije imale pravo na istoimeni Gostinjac: zagrebačka, dakovačka, senjska, križevačka, zadarska, splitska, šibenska, hvarska, dubrovačka, kotorska, krčka, tršćanska, porečko-puljska, vrhbosanska, mostarsko-trebinjska, banjalučka i barska. Tu je posebice slučaj Barske nadbiskupije.

Katolički živalj iz Bara i okoliša smatrao se tijekom stoljeća narodom istih osjećaja i iste narodne svijesti kao i njegova istovjerna braća u Dubrovniku, Kotoru i susjednoj Hercegovini. To je vidljivo kako iz Klaićevih tako i iz Jukićevih radova.¹¹ Tako Jukić veli: »Srbi i Hrvati stanuju oko mede hercegovačke i crnogorske – manjim brojem (nahii) skadarskoj, leškoj i barskoj; u kojoj posljednoj Katolici nazivlju se Hrvati. (...) Katolici od njih jesu (...) i Hrvati u barskoj okolici. (...) Bar. – Ovdje je stolica nadbiskupa katoličkog, koji nosi naslov »Primas Serbiae«. – Stanovnici su većom stranom, kao i u cijeloj nahii, katolici Slavljani, koji se Hrvati nazivaju, te su dobri mornari.« Kada su odlukom Svete Rote od 24. travnja 1656. spomenuti Hrvati iz Bara i okolice bili, zajedno sa Slovencima, izgubili pravo na Gostinjac sv. Jeronima, tadašnji predsjednik bratovštine je tražio to pravo i za barske Hrvate. Budući da to nije usvojeno, Hrvati Bara i okolice prijateljski su primani u Gostinjac i Bratovštinu sv. Jeronima. Kako barski nadbiskup nije bio smatran *bratimon de iure*, to mu Sveta Stolica nije ni poslala na uvid nacrt preinake svetojeronimske Ustanove. Ali, kao što smo vidjeli, hrvatski biskupi su ga uključili u to, i ponukali da zamoli Svetu Stolicu za isto pravo i za svoju nadbiskupiju i to onaj dio koji se prostire između Skadarskog jezera i mora, dakle dio koji su nastanjivali Hrvati. Tako je barska nadbiskupija i unesena u breve »Slavorum gentem«.¹²

⁸ J. Madjerac, nav. djelo, 40.

⁹ R. Perić, nav. djelo, 157.

¹⁰ M. Strecha, nav. djelo, 165.

¹¹ Vjekoslav Klaić, *Hrvati i Hrvatska*, 1890., 27., 53. i d., 41. i d.; Ivan Jukić, »Zemljo-državopisni pregled turskog carstva u Evropi«, *Bosanski prijatelj* III, 1861., 12. i d., 17. i d.

¹² J. Madjerac, nav. djelo, 52.

Vlade Italije i Madarske nisu se pomirile s hrvatskim imenom Zavoda sv. Jeronima. Borba je vođena za preuzimanje uprave nad Zavodom, ali čitavo pitanje u svojoj biti svodilo se na promjenu imena Zavodu. Ta borba se ne bi okončala tako brzo da se u aferu nije uključila pravoslavna Crna Gora.

Upletanje Crne Gore u slučaj Zavoda sv. Jeronima

Berlinskim kongresom Bar je postao dio Crne Gore. Budući da je u to vrijeme Barska biskupija bila pod jurisdikcijom skadarske nadbiskupije, crnogorski knjaz Nikola iste, 1878. godine, traži od biskupa J. J. Strossmayera da posreduje kod Sv. Stolice za obnovu barske nadbiskupije, kojoj bi pripadali svi rimokatolici u Crnoj Gori, a nadbiskup bi bio podložan izravno Rimskoj kuriji. Sve nije išlo jednostavno i brzo, ali ipak Konkordat između Sv. Stolice i Crne Gore potpisan je 1886. godine, a za prvog barskog nadbiskupa postavljen je Hrvat, profesor sinjske gimnazije fra Šimun Milinović. Sljedeće godine Papa je dopustio uvođenje staroslavenskog jezika u bogoslužje na području barske dijeceze. S tiskanjem misala nije sve išlo glatko, ali je on ipak tiskan na glagoljici i prvo bogoslužje na staroslavenskom jeziku (u katoličkoj crkvi) održano je 1. siječnja 1894. Primijetimo da je i tada bila odlučujuća uloga biskupa J. J. Strossmayera.

Zanimljivo je napomenuti da su katolici Albanci tada tvrdili kako uvođenje staroslavenskog jezika treba poslužiti njihovom slaveniziranju. Vjerojatno su i bili u pravu jer netiskanje misala pogoršalo je položaj katolika u Crnoj Gori i samog nadbiskupa, pa je on podnio ostavku, koja nije usvojena. Kada je поближе bio upoznat s činjeničnim stanjem, J. J. Strossmayer piše Račkom 1. ožujka 1890.: »Milinović mi piše, da Knez crnogorski niti jednu dužnost ne vrši, koju mu je konkordat nametnuo. *Miserija!* Ja sam mislio, da nam je to barem *uzor* čovjeka, a ono: bizantizam, bizantizam!«¹³ Međutim nije problema bilo samo s katolicima Albancima, nego i s Hrvatima. Tako V. Kisić kaže da je, čim je Bar postao dio Crne Gore, »crnogorska vlada stala namećati Baranima SRBSKO ime, uslijed političke težnje Srbalja da narodnosno i politički progutaju svoju braću Hrvate«. ¹⁴ On također konstatira da se pojavila »u Crnoj Gori i susjednim predjelima politička struja SRBOKATOLIKA, među kojima prvi službeno figuriraju Barani.« Tzv. Srbi katolici u Dalmaciji bili su sporadična nebitna pojava već samom činjenicom što je to bio slobodan izbor pojedinih ljudi. Međutim, dobivanjem Bara i Barske nadbiskupije očito se pojavila mogućnost da svi Slaveni katolici u jednoj nadbiskupiji budu Srbi. Zato je Kisić itekako u pravu kada govori da Barani prvi službeno figuriraju među njima. Naravno, sada tu nema slobodne volje pojedinanog je to nametnuto. Upravo njih i stari naslov »Primasa Srbije« Crna Gora koristi za svoje upletanje u svetojeronimsku aferu.

Još 29. kolovoza 1901. službeni organ crnogorske vlade »Glas Crnogorca« na Cetinju prosvjedovao je protiv papinskog brevea zato što je »ilirski« nacija

¹³ *Korespondencija Rački-Strossmayer*, knjiga četvrta, uredio Ferdo Šišić, Zagreb, 1931., 163.

¹⁴ V. Kisić, nav. djelo, 71.

zamijenjena hrvatskom, a ne spominje se srpska, koju crnogorska vlada uzima u zaštitu. Potom je nadbiskup Milinović pozvan na Cetinje, i o tome piše Sv. Stolica tvrdeći da će pred knjazom izraziti protest zbog napada na Svetog Oca. Međutim, nadbiskup je podlegao pritiscima kojima je bio izložen na Cetinju i kako kažu Š. i J. Rastoder¹⁵ priznao je da ilirstvo obuhvaća i Hrvate i Srbe. 8. studenoga 1901. po nalogu knjaza Nikole otputovali su u Rim nadbiskup Milinović i direktor resora pravde L. Vojnović da Sv. Stolicu podnesu zahtjev za promjenu imena Zavoda. Tražit će da se iza riječi »pro croatica« stavi »et pro serbica gente«.

Crnogorska misija ostala je u Rimu četiri mjeseca. Već 12. studenoga crnogorsku misiju je primio državni tajnik Rampolla, a 18. studenoga L. Vojnović je predao vjerodajnice izvanrednog opunomoćenika crnogorske kneževine pri Sv. Stolicu. Sastaju se sa svim protivnicima hrvatskog imena Zavoda i već početkom prosinca 1901. svi su se oni složili u tome da se inzistira na promjeni tog imena. Nadbiskup Milinović je pitao Strossmayera slaže li se on da se umjesto »pro croatica gente« stavi »za Južne Slavene«. Strossmayer je to odbio, pa Milinović piše kardinalu Rampolli 10. prosinca 1901.: »Kakva se god promjena naslova ili kakav dodatak želi učiniti breveu »Slavorum gentem«, neće nikako zadovoljiti Hrvate, ni Srbe. Stoga trebalo bi barem udovoljiti knjaza, koji bi dodatkom »et pro Serbica gente« ostao posve zadovoljan. (...) Hrvati, u koje se i ja ubrajam, primirili bi se kao dobri katolici, ali knjaz sa Srbima teško. Takav naziv *et pro Serbica gente* mogao bi se posebno temeljiti na naslovu *Primus Regni Serbiae*, koji od starine nosi nadbiskup barski.«¹⁶

Delegati crnogorske vlade, Milinović i Vojnović, uručili su Državnom tajništvu promemoriju 13. prosinca 1901., a sutradan je održana u Vatikanu kardinalska sjednica na kojoj su prihvaćeni neki od crnogorskih zahtjeva. U svezi s imenom, kardinali su predložili da se konzultiraju nadbiskupi vrhbosanski, zagrebački i biskup dakovački. Kardinal Rampolla je 16. prosinca 1901. pisao trojici spomenutih biskupa, izvijestivši ih da je u Rimu crnogorska misija koja odlučno protestira protiv *hrvatskog imena Zavoda*. Rampolla im piše da Sv. Stolica *ne može nametnuti hrvatsko ime onima koji ga apsolutno odbijaju a mora uzeti u obzir crnogorske primjedbe i preinačiti donekle ime Zavoda*. Rampolla sugerira dvije mogućnosti: *Collegium Hieronymianum pro catholicis Slavis meridionalibus* ili *Collegium Hieronymianum pro gente serbo-croatica*, i pita hrvatske biskupe koja bi od tih dviju kombinacija bila prihvatljivija.¹⁷

Argumenti koje navodi državni tajnik Rampolla zaista su veoma jaki, jer onog momenta kada je nadbiskup Milinović popustio pritiscima na Cetinju, Sv. Stolica sigurno nije ni mogla osporavati tvrdnje da u Baru i okolini žive Srbo-katolici. To je bilo jasno i hrvatskim biskupima a i ne čude odgovori i Stadlera (4. siječnja 1902.) i Strossmayera (8. siječnja 1902.). Stadler¹⁸ u svom pismu

¹⁵ Š. Rastoder i J. Rastoder, *Dr. Nikola Dobrečić. Arcibiskup Barski i Primas Srpski*, Budva, 1991., 17.

¹⁶ R. Perić, nav. djelo, 162.-163.

¹⁷ Isto, 163.

¹⁸ Isto, 163.-164.

ističe da je ustanova sv. Jeronima utemeljena od Hrvata i za Hrvate, koji su neprikladno nazivani *Schiavoni* ili *Ilirici*. On ističe da je najpravednije da naslov ostane onakav kakav jest, ali iz obzira prema Sv. Stolici kojoj Hrvati žele olakšati poteškoće, naslov bi mogao biti »Collegium Hieronymianam pro gente croatica et catholicis Serbi Archidiocesis Antibarensis«. To bi bilo najveće moguće popuštanje Hrvata prema Srbima. Isto ime je predložio i zagrebački nadbiskup Posilović.

J. J. Strossmayer piše: »Budući da se radi o našem hrvatskom (Croatorum) Institutu sv. Jeronima u Rimu, u prvom redu treba ići za tim da uvijek ostane netaknut katolički značaj spomenutog zavoda (...) u srcu i u duši Srba vlada nesnošljivost prema katoličkim Hrvatima. Stoga se naš zavod ilirski ili hrvatski u Gradu ne smije nikako nazivati srpskim. Taj se pojam apsolutno ne smije upotrijebiti. Ako se već mora mijenjati, neka se radije nazove »Institutom Hieronymianum pro Slavis catholicis meridionalibus« (Svetojeronimski institut za katoličke Južne Slavene). Ako netko od crnogorskih Srba želi sudjelovati u Zavodu sv. Jeronima za katoličke Južne Slavene, neka zna da mora nesumnjivim dokazima potvrditi da je pravi pravcati sin Katoličke Crkve. (...) Presvijetli nadbiskup vrhbosanski Josip Stadler danas mi je upravo poslao pismo koje u vezi s istim predmetom šalje Vašoj Uzoritosti. Što je god do sada taj pobožni, učeni i revni nadbiskup o toj stvari pisao, govorio, činio, posve je ispravno i svrhovito«.¹⁹

Očito biskup Strossmayer je birajući između dvaju imena koja je predložio državni tajnik Rampolla u potpunosti odbacio prvi, u kojem se uz hrvatsko vezuje i srpsko ime. U stvari Strossmayerovo *apsolutno ne* tome trebalo bi shvatiti kao njegov politički testament, koji na žalost nije bio u to vrijeme uočen i na pravi način vrednovan u hrvatskim političkim krugovima. Dakle, to njegovo *apsolutno ne* jest apsolutno ne bilo kakvom savezu sa Srbima. To jasno slijedi iz njegovog objašnjenja: »u srcu i u duši Srba vlada nesnošljivost prema katoličkim Hrvatima«. Njegovo izjašnjavanje za drugi naslov odnosi se samo na slučaj ako se mora odlučiti za jedno od ponuđenih imena, ali on u potpunosti podržava ono što je predložio nadbiskup Stadler. Vjerojatno je to pismo Stadleru interpretirano drugačije i ta interpretacija je vjerojatno uzrokovala da je kasnije, komentirajući svoju audijenciju kod Pape, Stadler napisao Strossmayeru: »Čuo sam da je i Vaša Preuzvišenost promijenila prvu misao pa da je bila za to, da se mjesto pro croata gente, stavi na jugoslavene«,²⁰ na što je Strossmayer odgovorio da je on apsolutno za hrvatski naziv Zavoda.

Sv. Stolica je prihvatila sugestiju hrvatskih biskupa i o tome je izviješten Vojnović u *Noti verbale* koju mu je uputio kardinal Rampolla 7. siječnja 1902. Rampolla je koncept note dao i austrougarskom ambasadoru pri Sv. Stolici, a apostolski nuncij u Beču prenosi 14. siječnja 1902. zahtjev bečke vlade da se ni u čemu ne popušta crnogorskim zahtjevima.²¹ Vojnović je odgovorio na *Notu verbale* 30. siječnja 1902.²² On inzistira na dvjema točkama: prvo, da se naslovu

¹⁹ Isto, 164., tekst podvukli A. i J. Pečarić

²⁰ Isto, 167.-168.

²¹ Isto, 164.-165.

²² Isto, 165.

dodaju riječi »et pro Serbica catholica gente primatialis Sedis Serbiae« i drugo, da barska nadbiskupija uvijek treba imati svoga člana u Upravnom vijeću Zavoda. On to postavlja ultimativno jer na kraju memoranduma kaže da, ako Sv. Stolica ne uvaži te prijedloge, kneževska vladarica ne bi bila odgovorna zbog prekida diplomatskih odnosa sa Sv. Stolicom. Crnogorska misija je vješto uvjerala javnost da je ona prihvatila prijedlog Sv. Stolice a da je ultimatum u svezi s titulom »Primas Srbije«. Naime, ova titula je ispuštena u brevcu »Slavorum gentem«²³, pa je još 2. siječnja 1902. nadbiskup Milinović tražio od pape da mu tu titulu potvrdi, što je i učinjeno.²⁴ Da je to zaista tako vidi se, na primjer, iz teksta objavljenog u švicarskom dnevniku »Journale de Geneve« od 15. veljače 1902.²⁵ Međutim i ovaj komentar sugerira velikosrpske aspiracije knjaza Nikole u njegovoj borbi za prestiž s dinastijom Obrenovića.

Crna Gora je imala pomoć i u Francuskoj i u Rusiji. Tako je 14. veljače 1902. predstavnik Carske Rusije pri Sv. Stolicu podnio državnom tajniku svojih šest prijedloga o hrvatskom Zavodu, a prvi od njih je u svezi s imenom. On sugerira: *Collegium Hieronymianum pro Slavis Meridionalibus* ili *pro Jugoslavica gente*. Također bi u cijelom brevcu pojam *hrvatski* trebalo zamijeniti novim nazivom. Stav austrijske vladarice prenio je apostolski nuncij iz Beča. 23. veljače 1902. on javlja da Austrija ne može prihvatiti pojam Zavod za Južne Slavene, nego bi više voljela da se vrati stari naslov: *Collegio Illirico*. 25. veljače 1902. nuncij javlja: »Bilo kakvo popuštanje u korist Crne Gore podiglo bi buru, osobito u Ugarskoj, i stavilo bi u opasnost samo ministarstvo. Ovdje su se digli zbog akcije Rusije i Francuske u korist kneževine.«²⁶ Sutradan on ponavlja da

²³ J. Madjerac, nav. djelo, 53.

²⁴ Š. Rastoder i J. Rastoder, nav. djelo, 17.

²⁵ »Knez Crne Gore, u ime katolika svoje Kneževine, koji pripadaju srpskoj nacionalnosti, htio je korigirati netočnu kvatifikaciju u papinoj buli, i misija, koju je on poslao u Rim, nije imala drugi zadatak, nego izboriti prerađenu poznate bule Slavorum gentem. Vatikan je u tom smislu već učinio jedan ustupak i predlaže da se novoj buli stavi naslov: Pro Croatica gente et Serbis catholicis dioceseos Antivari. Crna Gora pristaje na takvu redukciju pod uvjetom da se u dotičnoj buli prizna barskom nadbiskupu titula primasa svih Srba katolika, primas totius regni Serbiae. No tom se dodatku oštro protivi Beč, a već je lako pogoditi iz kojih razloga (...). Kad bi Vatikan priznao barskom katoličkom nadbiskupu titulu primasa za čitavo srpstvo, austrougarska vlada strahuje da se u tom faktoru ne sagleda afirmacija političkih pretenzija Crne Gore, koje se suprotstavljaju aspiracijama Austrije, koja bi htjela protežirati dinastiju Obrenovića. Eto kako se dešava da zbog običnog naslova jedne papinske bule nastaju tolike proturiječnosti i tolika natjecanja nacionalno-političke prirode. (...) Konte Vojnović, poslanik Kneza Nikole predao je ovih dana kardinalu Rampoliju formalni ultimatum s dvije solucije: ili da Sveta Stolica zadovolji zahtjevima Crne Gore, ili će knez Nikola prekinuti s njom svaki odnos i smatrati kao da konkordat od 1887. godine uopće nije ni sklopljen. (...) Crna Gora, istina, ne zauzima mnogo prostora na europskoj geografskoj karti, ali joj njene veze s Rusijom i Italijom i njen moralni prestiž koji na Balkanu uživa, daju takvu snagu i osigurava takav utjecaj na istočne i europske probleme, dabi bilo nerazumno potcjenjivati je. Stoga držim da će u Vatikanu dva puta razmisliti prije nego se riješe na prelom s Crnom Gorom.« Citat iz: Kosta Milutinović, Srbi katolici i svetojeronimsko pitanje, *Istorijski zapisi* 65, 1992./1-4, 65.-72.

²⁶ R. Perić, nav. djelo, 165.

se može vratiti stari naslov *Collegio illirico* ili *dalmatino*, a da ministar ne želi čuti o naslovu *pro catholicis Slavis meridionalibus*. Ako to Sv. Stolica učini, austrougarska vlada odmah bi povukla svog predstavnika iz sv. Jeronima.²⁷

26. veljače 1902. Vojnović javlja kardinalu Rampolli da bi njegova vlada bila zadovoljna promjenom naslova u »*Collegium Hieronymianum pro Slavis Meridionalibus seu pro Ilirica gente*« jer bi se time stvorila istovjetnost Južnih Slavena i Ilira, pa bi otpala hrvatska teza o jednoznačnosti pojmova Iirci i Hrvati. Međutim, ni to nije usvojeno, nego mu je kardinal odgovorio da je Sv. Otac odlučio vratiti stari naslov, *Ilirski zavod sv. Jeronima*, jer su sve poteškoće nastale zbog promjene naslova; prema tome, uklonivši uzrok poteškoća, uklonit će se i same poteškoće. Tim argumentima se nije moglo protusloviti pa je 7. ožujka 1902. sastavljena službena nota Sv. Stolice koju je prihvatila Crna Gora. U njoj su prihvaćeni neki od zahtjeva Crne Gore, a u prvoj točki se navodi novo/staro ime Zavoda: *Collegium Hieronymianum Illyricorum*, a pod tim nazivom obuhvaćeni su katolici slavenskog juga iz svih biskupija koje se spominju u *Slavorum gentem*, a sam breve je ostao netaknut u svome sadržaju, izrazima i nazivima.²⁸

Očito je da je vraćanje starog imena, u stvari, potpuno u skladu sa sugestijom Austro-Ugarske, iako je sve protumačeno kao velika pobjeda Crne Gore. To jest bila njena pobjeda, ali ne u onom što je njoj bilo najvažnije, a to je uključivanje srpskog imena u naziv Zavoda. Naprotiv, ako pogledamo prvotni prijedlog hrvatskih biskupa iz 1897.: *Collegium Sancti Hieronymi Illyricorum*, očito je da se konačan naslov poklapa s tim prijedlogom hrvatskih biskupa. A primijetimo da je tada taj kompromisni prijedlog bio učinjen zbog unutrašnjih odnosa! Međutim, sigurno su vraćanje starog naslova i Crkva u Hrvata i cijeli hrvatski narod teško doživjeli što je vidljivo i iz reakcija u samoj Hrvatskoj.²⁹

Reakcija hrvatskih biskupa bila je zaista neuobičajeno oštra. U ime svih, predstavku Papi napisao je nadbiskup Stadler 30. ožujka 1902., a potom je izgovorio u audijenciji pred Papom. Sama predstavka je i tiskana u hrvatskom tisku. Papa je potom poslao nadbiskupu Posiloviću osobno pismo 10. travnja 1902. objašnjavajući zašto je došlo do promjena imena Zavodu. Zanimljivo je da u tom pismu Papa dva puta spominje hrvatsko ime Zavoda, a niti jednom ilirsko. On, naravno, objašnjava da odluka o promjeni nije nastala iz političkog pritiska. Naime, to je Stadler otvoreno tvrdio u svojoj predstavi, a kako je ona bila tiskana u javnosti, jasno je da se Stadler na kraju morao ispričati zbog tih svojih tvrdnji.³⁰ Ipak, pokazala se dalekovidnost Stadlerovog plana iz 1897. kada je rekao da će naši ljudi, kada se »uvreže« u sam Zavod, moći i ime Zavodu promijeniti u Hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu. To se i dogodilo sedamdesetak godina kasnije. Papa Pavao VI. je 1971. Zavodu dao hrvatsko ime.

²⁷ Isto, 165.

²⁸ Isto, nav. djelo, 165.–166.

²⁹ M. Strecha, nav. djelo; V. Kisić, nav. djelo; J. Madžerac, nav. djelo; Jure Krišto, »Dalekosežne posljedice netočnog pridijevanja: Je li bilo klerikalizma u Hrvata?«, *Časopis za suvremenu povijest* 25, 2–3, 1993., 1.–18.

³⁰ R. Pećić, nav. djelo, 166.–170.

Zaključak

Borba za ime Zavoda sv. Jeronima u Rimu 1901.–1902. u mnogo čemu pokazuje sve ono što je hrvatski narod prošao kroz cijelo dvadeseto stoljeće. Već samo davanje hrvatskog imena jednoj crkvenoj ustanovi, i to u Rimu, izazvalo je uzburu u diplomatskim krugovima tadašnje Europe. Mnoge sile, nesklone Hrvatskoj kroz cijelo ovo stoljeće, već tada su to jasno pokazale. Osnovni problem hrvatskog naroda u ovom stoljeću – povezivanje sa Srbima, također je pokazan sa svim svojim, za Hrvate, lošim posljedicama. Hrvatski biskupi su ga jasno već tada uočili, i kao što smo već konstatirali Strossmayerovo *apsolutno ne vezi Hrvata sa Srbima u čijem srcu i duši vlada nesnošljivost prema katoličkim Hrvatima*, trebala je biti, ali nažalost nije, jasna poruka svim hrvatskim političarima i čitavom narodu. Međutim, poruka koja slijedi iz okončanja svetojeronimske afere važna je i danas. Činjenica da jedan Papa, nama izuzetno sklon, nije tada uspio dati ime koje je on želio jednom svom zavodu u Rimu, zato što je to ime – hrvatsko ime, jasno pokazuje pred kakvim je teškoćama bio hrvatski narod u svojoj borbi za neovisnost – borbi koja je trajala i cijelo ovo stoljeće. Ali sada ne s istim završetkom kao kada je 1901.–1902. bilo u pitanju ime Zavoda sv. Jeronima u Rimu.

S U M M A R Y

PRINCIPALITY OF MONTENEGRO AND THE QUESTION OF THE NAME OF THE INSTITUTE OF ST. JEROME IN ROME 1901–1902

On the basis of literature and the published material the author deals with the resistance of Croatian Catholic bishops against pretensions of the Orthodox Principality of Montenegro over Croatian Institute of St. Jerome in Rome.